

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КЛЕПА ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.132: 343.98

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ
В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ-2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
Коваленко Євген Георгійович,
юридична компанія «Коваленко і партнери»,
президент-генеральний директор

Офіційні опоненти:

доктор Юридичних наук, професор
Кузьмічов Володимир Сергійович,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
Бояров Віктор Іванович,
Академія адвокатури України,
професор кафедри кримінального процесу і криміналістики

Захист відбудеться « » 2010 р. о 14.00 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Київському національному університеті
внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, Солом'янська площа, 1

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету
внутрішніх справ: ДП-680, м. Київ, Солом'янська площа, 1

Л.Д. Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З переходом України до ринкової економіки, значно збільшилась і кількість злочинів в сфері господарської діяльності та розмір шкоди, що вони завдають окремим громадянам, юридичним особам та стабільності держави в цілому. За останні роки в Україні у сфері протидії економічній злочинності зроблено досить багато: прийнято новий Кримінальний кодекс (КК) України та ціла низка інших законодавчих актів, спрямованих на систематичне проведення заходів з питань протидії економічній злочинності у різних галузях економіки. Так, у КК України найбільш актуальні економічні злочини отримали назву «Злочини у сфері господарської діяльності». Аналіз статистичної інформації та практики розслідування зазначених злочинів свідчать про наявність суттєвих проблем, які підлягають вирішенню. Наприклад, у 2007 р. в було виявлено 21040 злочинів економічної спрямованості, за якими встановлені особи, що їх вчинили, у 2008 р. - 20499 злочинів, у 2009 р. - виявлено 36634 злочинів, а розслідувано - 29647 кримінальних справ. У той же час, у 2009 р. 11163 злочини залишились нерозкритими, а 2136 кримінальних справ було закрито за реабілітуючими підставами. Таким чином існує тенденція до збільшення кількості злочинів, що розглядаються, як на досудовому слідстві, так і в суді. Неєфективна робота оперативних підрозділів та слідчих, поряд з об'єктивними складнощами, також пов'язана з відсутністю науково обґрунтованих рекомендацій з розслідування.

Існуючі наукові праці з кримінального процесу та криміналістики стосуються «економічних злочинів», «злочинів у сфері підприємництва», державного майна або окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності (Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, П.Д. Біленчук, В.І. Бояров, А.Ф. Волобуєв, І.К. Волкова, М.В. Володько, В.І. Галаган, В.І. Гаєнко, В.Г. Гончаренко, В.М. Глібко, В.А. Журавель, А.Д. Зуєв, А.В. Іщенко, Н.І. Кліменко, Є.Г. Коваленко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, Ф.А. Лопушанський, В.К. Лисиченко, В.В. Лисенко, В.П. Лисицін, В. Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, О.Р. Михайленко, Я.П. Нагноїний, М.В. Салтєвський, С.С. Чернявський, М.Є. Шумило та ін.). Значний внесок у розвиток наукових положень щодо розслідування економічних злочинів належить Р.С. Белкіну, В.С. Братковській, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимову, С. П. Голубятнікову, Г.А. Густову, А.В. Дулову, В.А. Образцову, В.Г. Танасевичу, А.А. Хмирову, І.Л. Шрага, М.П. Яблокову та ін. Ці автори зробили значний внесок у теорію і практику розслідування злочинів в сфері господарської діяльності, створили значне наукове підґрунтя для подальших творчих пошуків. Водночас проблеми розслідування злочинів в сфері господарської діяльності у юридичній літературі розглядались фрагментарно, що, на наш погляд, потребує додаткового, поглибленого й комплексного дослідження.

Зазначені вище обставини, на думку автора, свідчать про актуальність обраної теми дисертації, її науково-історичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації належить до важливих у правозастосовній практиці оперативних та слідчих підрозділів МВС України та у науці кримінального процесу; узгоджується з положеннями Закону України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 р., Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 р., рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 15 лютого 2008 р. (Указ Президента України №3111\2008 від 8 квітня 2008 р.), Комплексною програмою профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, затвердженою постановою Кабінету міністрів України від 20 грудня 2006 р. №1767, положеннями проєкту програми «Україна - 2010», затвердженого постановою президії НАН України від 13 січня 1999 р. №1 та з Пріоритетними напрямками наукових та дисертаційних досліджень на період 2004-2009 роки, (п.1.1. наказу МВС України від 5 липня 2004 р. №755). Питання вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності правоохоронних органів, а також правовідносин, що виникають в сфері господарської діяльності та між суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності, входять до науково-дослідної проблематики кафедри кримінального процесу Київського національного університету внутрішніх справ (КНУВС), пов'язані із завданнями ДДСБЕЗ МВС України і планами методичної роботи Головного слідчого управління (ГСУ) МВС України.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є формування науково обґрунтованих рекомендацій з розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *завдання*:

- розкрити зміст елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері господарської діяльності та уточнити положення щодо її співвідношення з предметом доказування;
- визначити особливості процесу доказування у справах про злочини в сфері господарської діяльності;
- встановити особливості порушення кримінальної справи про злочини в сфері господарської діяльності;
- сформулювати рекомендації щодо висунення версій і планування розслідування в справах про злочини в сфері господарської діяльності;
- розробити рекомендації щодо забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочинами в сфері господарської діяльності;
- уточнити поняття, вказати форми та особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності;
- з'ясувати особливості використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності;

- надати пропозиції з удосконалення кримінально-процесуального законодавства.

Об'єкт дослідження - правовідносини, що виникають під час розкриття та розслідування злочинів в сфері господарської діяльності правоохоронними органами України.

Предмет дослідження - особливості провадження досудового слідства у справах про злочини в сфері господарської діяльності.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовувався загальний *діалектичний* метод наукового пізнання дійсності, згідно до якого всі соціальні явища і процеси розглядаються у взаємозв'язку, в єдності їх соціального змісту та юридичної форми, а також застосувались загальнонаукові та спеціальні предметно-галузеві методи дослідження згідно з визначеними завданнями.

Із загальнонаукових методів автором використовувались: *порівняльно-правовий* - для визначення сутності й співвідношення норм кримінально-процесуального законодавства України та інших держав щодо змісту понять «кримінально-процесуальне доказування», «предмет доказування» «криміналістична характеристика злочину», «планування досудового слідства», «спеціальні знання», «науково-технічні засоби», їх місця в системі кримінально-процесуальної науки і аналізу опублікованих точок зору щодо їх тлумачення в процесуальній і криміналістичній літературі (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.1, 3.2); *конкретно-соціологічний* - при опитуванні за спеціально розробленою анкетой практичних працівників оперативних та слідчих підрозділів МВС України та прокуратури, які брали участь у розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності (підрозділи 2.1,22); *статистичний* - при аналізі матеріалів кримінальних справ і статистичної звітності МВС України про розслідування злочинів в сфері господарської діяльності (підрозділи 1.1, 12, 2.1, 3.2); *формально-логічний* - при аналізі змісту понять «предмет доказування», «криміналістична характеристика злочинів», «спеціальні знання», «науково-технічні засоби» (підрозділи 1.1,3.1,32).

Емпіричну базу дослідження склали: узагальнені результати вивчення 215 кримінальних справ, порушених за ст.ст. 199-235 КК України, розглянутих судами Автономної Республіки Крим, Житомирської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Полтавської, Харківської областей; узагальнені дані анкетування 130 оперативних працівників та 200 слідчих ОВС та прокуратури Автономної Республіки Крим, Житомирської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Полтавської, Харківської областей; статистичні звіти ГСУ МВС України та ДДСБЕЗ МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автором вперше в Україні здійснено комплексне моноірафічне дослідження кримінально-процесуальних та криміналістичних особливостей провадження досудового слідства у справах про злочини в сфері господарської діяльності. Автором сформульовано концептуально нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема:

вперше:

запропоновано закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві України 30-ти денного терміну проведення перевірки заяв або повідомлень про тяжкі та особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності, пропонується внести відповідні зміни до ч.4 ст.97 Кримінально- процесуальною кодексу (КПК) України;

обгрунтовано пропозиції про закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві України порядку попереднього вивчення матеріалів дослідної перевірки про тяжкі та особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності з урахуванням підслідності злочинів, зокрема пропонується включити до КПК України ст.97-1: «Порядок попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності» та ст.97-2: «Рішення за результатами попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності»;

- вироблено пропозиції про закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві України порядку збирання такого виду доказів, як електронний документ, з урахуванням положень ст.187 КПК України, пропонується внести відповідні зміни до ч.2 зазначеної статті, щодо уточнення переліку кореспонденції, на яку може бути накладено арешт;

удосконалено:

- рекомендації з кримінально-процесуального доказування в стадії досудового слідства у справах про злочини в сфері господарської діяльності;

- пропозиції щодо підготовки матеріалів перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації в стадії порушення кримінальної справи про зазначені злочини, а також їх оцінки слідчим;

- рекомендації з побудови та перевірки слідчих версій у справах про злочини в сфері господарської діяльності;

- напрямки з планування розслідування вказаних злочинів;

- порядок забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочинами в сфері господарської діяльності, під час провадження досудового слідства;

дістали подальший розвиток:

- питання співвідношення «криміналістичної характеристики злочину» та «предмета доказування» шляхом додаткового обгрунтування їх різниці за змістом, юридичною природою та призначенням;

- положення щодо використання спеціальних знань і науково технічних засобів при розслідуванні, зокрема проведено критичний аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства та опублікованих в юридичній літературі визначень понять «спеціальні знання» та «науково-технічні засоби», надано характеристику існуючих невідповідностей в них, визначені особливості їх використання при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження впроваджені в практичну діяльність слідчих СУ ГУ МВС України в

Автономній Республіці Крим (акт впровадження від 23 жовтня 2008 р.), а також використовуються у навчальному процесі Київського національного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 8 квітня 2007 р.). До Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя направлені пропозиції щодо змін до КПК України (лист від 11 січня 2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана і обговорена на кафедрі кримінального процесу КНУВС. Основні положення дослідження оприлюднені на 4-х науково-практичних конференціях, одна з яких міжнародна: «Еволюція кримінального судочинства на пострадянському просторі» (м. Київ, 2006); «Україна 2005: поступальна хода до верховенства права» (м. Київ, 2005); «Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання в системі МВС України» (м. Сімферополь, 2008); «Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства і дізнання системи МВС України» (м. Сімферополь, 2009).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дістали відображення у семи наукових публікаціях, серед яких чотири статті - опубліковані у виданнях, включених ВАК України до переліку фахових з юридичних наук, три статті - у збірниках тез конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, чотирьох додатків на 28 сторінках, списку використаних джерел (192 найменування). Повний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з них загальний обсяг тексту - 156 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Кримінально-процесуальне доказування при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Співвідношення криміналістичної характеристики злочинів в сфері господарської діяльності з предметом доказування»* наведено аналітичний огляд опублікованих у літературі поглядів на визначення «криміналістичної характеристики злочину» та з'ясування її сутності. Вдосконалення існуючих і розробка нових методик нероздільно пов'язана з побудовою криміналістичної характеристики окремих видів і груп злочинів. У науковому аспекті криміналістична характеристика злочинів є теоретичною категорією криміналістики. Вона має в собі систему даних про найбільш загальні ознаки злочинів, способи, механізм та інші обставини, що мають значення для розслідування. Основне призначення криміналістичної характеристики злочинів полягає в реалізації її даних в методиці розслідування. Криміналістична

характеристика виступає основою для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висунення робочих версій.

На думку дисертанта, криміналістична характеристика злочинів в сфері господарської діяльності це система узагальнених даних про певні однорідні типові ознаки суб'єкта цих діянь, мотивації його злочинної поведінки, предмет посягання, обстановку, злочинні способи і наслідки, які мають значення для виявлення й розкриття злочинів криміналістичними засобами, прийомами та методами.

Враховуючи те, що криміналістична характеристика окремих видів злочинів виступає як характеристика елементів механізму вчинення злочинів, а предмет доказування є переліком обставин, які необхідно встановити у кожній кримінальній справі, надаються аргументи про їх включення у структуру окремої методики розслідування. В частині реалізації практичних завдань розслідування господарських злочинів формулюється висновок про те, що криміналістичну характеристику можливо розглядати і застосовувати: в концептуальному плані з метою побудови описової моделі таких діянь для розробки проірам їх розслідування; з метою розробки і застосування проірам «безмашинної кібернетики» (схеми, таблиці показники статистичних даних); з метою розробки програм розслідування злочинів із застосуванням комп'ютерних технологій. Отже, вказані категорії є пов'язаними, але різноплановими, оскільки відрізняються за змістом, юридичною природою та призначенням.

У підрозділі 1.2. *«Особливості процесу доказування при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності»* розглядаються особливості предмету доказування при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності. У зміст кримінально-процесуального доказування необхідно включати як логічне, так і процесуальне доведення визначеної тези. Вказується на необхідність правильного визначення обсягу та меж доказування.

Основним джерелом доказової інформації при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності є документи. Це обумовлюється тим, що необхідною рисою будь-якої господарчої діяльності є її документування. З доказової точки зору документи дисертантом розглядаються перш за все як ефективний слідсприймаючий матеріал, який має велике значення як джерело доказів при розслідуванні різноманітних злочинів в сфері господарської діяльності. Через це значну частину багатотомних матеріалів кримінальних справ про такі злочини складають саме документи.

Документи як джерела доказової інформації при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності можуть досліджуватись і використовуватись в кількох аспектах; з точки зору значення фактів, що зафіксовані в документі (наприклад, в статуті підприємства, ліцензії на право зайняття певним видом господарської діяльності тощо); з метою визначення способу виготовлення документа (наприклад, шляхом призначення технічної експертизи підробленого документа); з метою ідентифікації особи, яка написала

(підписала) документ, або голос і мову якої зафіксовано на магнітному носії інформації (шляхом призначення відповідної судової експертизи). З практичної точки зору найбільш важливе значення має класифікація документів, яка ґрунтується на ознаках функціонального призначення документа, характеру закріпленої інформації та її матеріального носія.

Розділ 2 «Особливості порушення кримінальної справи та початкового етапу розслідування злочинів в сфері господарської діяльності» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Особливості порушення кримінальної справи про злочини в сфері господарської діяльності» висвітлюються теоретичні та практичні аспекти визначення змісту приводів та підстав для порушення кримінальних справ про злочини в сфері господарської діяльності.

Як свідчить практика переважна більшість кримінальних справ про злочини в сфері господарської діяльності порушується на підставі матеріалів дослідної перевірки, зібраних оперативними службами. При цьому, в зв'язку з низьким рівнем проведення дослідних перевірок на стадії порушення кримінальної справи допускається багато помилок, що веде до тяганини розслідування з усіма її негативними наслідками. Поліпшення якості дослідних перевірок й більш обґрунтоване прийняття рішень у стадії порушення кримінальної справи можливе за умови декількох чинників. На думку дисертанта доцільними є пропозиції про збільшення строку перевірки заяв чи повідомлень про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності до 30 діб, а також використання у доказуванні матеріалів отриманих у ході оперативно-розшукової діяльності і можуть бути легалізовані у кримінальному судочинстві. На підставі цього пропонується внести зміни до ч.4 ст.97 КПК України в частині збільшення строку перевірки заяв чи повідомлень про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності.

Придільється увага питанням взаємодії слідчого з оперативними підрозділами на стадії порушення кримінальної справи та під час провадження досудового слідства. Пропонується для уникнення з одного боку необґрунтованого повернення матеріалів дослідної перевірки на доопрацювання, а з іншого для забезпечення належного оперативного супроводження кримінальних справ, закріпити у кримінально-процесуальному законодавстві порядок передачі первинного матеріалу про найбільш суспільно-небезпечні господарські злочини для порушення кримінальної справи до органів досудового слідства з урахуванням положень ст.112 КПК України та ст.12 КК України. При цьому пропонується застосувати за аналогією положення такої стадії кримінального процесу як попередній розгляд справи суддею і дати назву «Процесуальний порядок попереднього вивчення матеріалів дослідної перевірки». Пропонується внести до КПК ст.97-1: «Порядок попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності» та ст.97-2: «Рішення за результатами попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про»

тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності».

У підрозділі 2.2. «Висунення досудових версій та планування при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності» наголошується на тому, що побудова версій і планування є одним з найважливіших елементів розслідування злочинів, зокрема злочинів в сфері господарської діяльності. Розкривається поняття та сутність версій, наводяться приклади типових версій, які можуть бути висунуті по окремим господарським злочинам. Розглядається класифікація версій за різними підставами, при цьому особлива увага надається: поділу версій за ступенем визначеності на типові і конкретні; важливість типових версій при розслідуванні господарських злочинів, коли оперування здійснюється у ситуаціях з недостатньо повною початковою інформацією, характерних для початку розслідування більшості злочинів в сфері господарської діяльності.

У підрозділі досліджується питання планування розслідування злочинів як складний розумовий процес вирішення слідчих завдань, який вимагає певної письмової форми. Планування розслідування злочинів в сфері господарської діяльності і складання письмового плану по таких справах мають ряд особливостей, пов'язаних із багатоепізодністю даних злочинів, застосуванням різних злочинних способів. Специфічним для планування по таких справах є і те, що на початку розслідування (а нерідко і до його початку) досить повно відоме коло осіб, які можуть бути причетні до вчинення злочину або мають відомості про нього, у зв'язку з чим після порушення кримінальної справи у плані розслідування передбачаються допити цих осіб у якості свідків. На структуру плану впливає необхідність враховувати роз'єднаність місць здійснення злочину.

У підрозділі 2.3. «Забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочинами в сфері господарської діяльності» зазначається, що забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, являє собою одну з найактуальніших проблем досудового розслідування злочинів в сфері господарської діяльності. Наголошується про те, що забезпечення відшкодування завданої господарським злочиним шкоди необхідно починати з встановлення майна, яким володіють винні особи, та його місцезнаходження. Особливістю при розслідуванні господарських злочинів є те, що майно, на яке може бути накладений арешт має кілька різновидностей: матеріальні цінності, цінні папери, готівкові гроші та іноземна валюта.

Розглядаються особливості накладення арешту на майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії, в залежності від того, хто є потерпілим від злочину: юридична особа на якій він працює або інший суб'єкт господарської діяльності, окремі громадяни.

Приділяється увага ст.ст.28, 29, 125, 126 КПК України, за змістом яких цивільний позов може бути пред'явлений не лише до обвинуваченого (підсудного), а й до особи, яка несе матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого. Нею може бути й юридична особа, що несе матеріальну

відповідальність за дії своїх працівників, зокрема, службових осіб, які, зловживаючи посадовим становищем, завдали шкоди потерпілим. У такому випадку, в разі недостатності майна обвинуваченого для забезпечення позову, арешт має бути накладений за ст.126 КПК України і на майно юридичної особи, яка несе матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, в обсязі завданих збитків. Це положення узгоджується зі ст.1172 Цивільного кодексу (ЦК) України, відповідно до якої юридична особа відшкодовує шкоду, завдану їм працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Аналізується можливість накладення арешту на закордонне майно обвинуваченого.

Розділ 3 «Використання спеціальних знань та науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Поняття, форми та особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності»* на основі аналізу досліджень цієї проблеми і узагальнення судово-слідчої практики дається визначення «спеціальних знань» під якими розуміються такі знання, якими володіє обмежене коло осіб і надбані вони в результаті спеціальної освіти, досвіду практичної діяльності в певній сфері, або є результатом певної професійної підготовки і повинні відповідати сучасному рівню розвитку науки.

Розглянуті процесуальна та непроцесуальна форми використання спеціальних знань та особливості їх використання при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності.

Приділено увагу особливостям підготовки та призначення судових експертів по даній категорії злочинів. Розглянуті специфічні завдання та обумовлені вчиненими злочинами питання, що вирішують судово- бухгалтерська, фінансово-економічна, та комп'ютерно-технічна експертиза.

У підрозділі 3.2. *«Особливості використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності»* звертається увага на те, що на сьогоднішній день успішне розкриття, розслідування та попередження злочинів найчастіше неможливе без широкого та ефективного застосування поряд із спеціальними знаннями науково-технічних засобів. У період розвитку комп'ютерної техніки та цифрової фото- та відеотехніки законодавчі органи поставлені перед необхідністю або постійно вносити доповнення та уточнення до чинного кримінально-процесуального законодавства, або розробити такі кримінально-процесуальні норми, які б забезпечили універсальну та порівняно стійку регламентацію використання досягнень науково-технічного прогресу в кримінально-процесуальній діяльності.

Розглядаючи співвідношення «науково-технічних засобів» та «криміналістичної техніки» дисертант приходить до висновку, що за обсягом перше з цих понять є ширшим. Зазначаються особливості використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів в сфері господарської

діяльності, зокрема, наводяться приклади використання сталих засобів (мікроскоп, лупа) і новітніх досягнень науки і техніки, зазначаються нові можливості, пов'язані з появою цифрової фотографії та використанням комп'ютерної техніки.

Аналізується правова природа електронного документу як доказу. На теперішній час не вирішено питання про те, до якого виду доказів віднести електронний документ, бо в одних випадках він може виступати як письмовий, а в інших - як речовий доказ. Певні складності викликає збирання таких доказів. Дані, що передаються по мережі, можливо поділити на дві групи виходячи з їх змісту: 1) передача технічних даних, тобто таких даних, що не містять особистої інформації про суб'єкт та його діяльність; 2) передача інформації, що містить дані про особу або описує її, дає про неї певне уявлення. У такому випадку об'єктом збирання доказів стане зв'язок між цією особою та докладною інформацією. В останньому випадку можна застосовувати правила та техніку збирання доказів за допомогою прослуховування та запису телефонних розмов - тобто на підставі рішення суду (згідно зі ст.187 КПК України). На підставі зазначеного пропонується внести зміни до ч.2 ст.187 КПК України щодо уточнення переліку кореспонденції, на яку може бути накладений арешт.

ВИСНОВКИ

У висновках на основі проведеного комплексного й системного дослідження особливостей розслідування злочинів в сфері господарської діяльності, сформульовано теоретичні положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та правоохоронної практики, зокрема:

1. Узагальнення кримінальних справ дозволяє визначити дані щодо елементів криміналістичної характеристики злочинів в сфері господарської діяльності.

Так, предметом посягання у 76 % випадків були гроші, з них 53 % у безготівковій формі й 89 % у валюті України. Також предметом злочинів виступали комп'ютерні програми - 14 %, диски для лазерних систем зчитування - 7 %, алкогольні напої - 21 %, металобрухт - 9 %. У 100 % випадків злочином було заподіяно матеріальну шкоду (у 29 % - у значному розмірі, у 7 % - в особливо великому розмірі).

Особа злочинця за нашими даними характеризується наступним чином: чоловіки (52 %) або жінки (48 %) — службові особи підприємств недержавної (55 %) або державної (2 %) форми власності, жителі міст (69 %), віком 35-45 (45 %) або 25-35 (38 %) років, які мають базову (40 %) або повну (36 %) вищу освіту, з яких 31 % працювали більше 5 років у займаній або аналогічній посаді. 93 % осіб раніше не були судимі. Серед морально психологічних якостей обвинувачених досудовим слідством встановлено жадібність (33 %), прагнення отримати особисту користь від посади (21 %).

Способи злочинів в сфері господарської діяльності та відповідні їм сліди значною мірою визначаються видом вчиненого злочину згідно до їх кримінально-правової кваліфікації. Загалом вони характеризуються двоелементною (підготовка - безпосереднє скоєння) - 55 % або трьохелементною (підготовка - безпосереднє скоєння - приховування) - 40 % структурою. При цьому злочини у 100 % вчинялись навмисно і шляхом активних дій. Сліди злочину переважно були у вигляді відображень у пам'яті очевидців (100 %), предметів (50 %), а також містились у документах (43 %).

Серед елементів обстановки злочинів необхідно виділити недоліки зовнішнього контролю за діяльністю винних осіб та їх підприємств (45 % справ) та недоліки нормативно-правового регулювання сфери господарювання (12 % справ). Саме ці фактори сприяли вчиненню злочинів.

2.Криміналістична характеристика окремих видів і груп злочинів та предмет доказування є взаємопов'язаними, але різними поняттями, які повинні включатися до структури окремої криміналістичної методики. При цьому криміналістична характеристика є абстрактною інформаційною моделлю злочину описово-статистичного характеру, яка в прикладному плані визначає передусім слідчі версії, відповідні напрямки розслідування, в тому числі обставини, що підлягають встановленню. Однак, в ній головними є закономірні зв'язки між елементами, які дозволяють з певним ступенем вірогідності встановлювати при розслідуванні невідомі обставини злочину. У той же час, предмет доказування (обставини, що підлягають встановленню) є переліком завдань розслідування. Отже, вказані категорії є пов'язаними, але різноплановими, оскільки відрізняються за змістом, юридичною природою та призначенням.

3.Під час провадження досудового слідства в кримінальній справі про злочини в сфері господарської діяльності проводиться розгорнуте кримінально-процесуальне доказування, в якому найбільш повно реалізуються всі його елементи, широко застосовуються науково-технічні засоби для збирання, закріплення і перевірки доказів та їх джерел.

Зокрема, найбільш суттєве значення серед слідів злочинів в сфері господарської діяльності мають документи, оскільки дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочинів знаходять своє відображення саме у документах, що складаються у зв'язку з господарською діяльністю.

У кримінально-правовому аспекті під документами розуміють офіційні документи (маються на увазі в конструкції ст.ст.358 і 366 КК України), але в кримінально-процесуальному аспекті вони трактуються значно ширше, включаючи і будь-які інші джерела інформації - особисті листи, робочі зошити, записники, малюнки, креслення, фотографії тощо.

Докази у справах про злочини в сфері господарської діяльності встановлюються також під час допитів свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, відтворенні обстановки і обставин події з участю обвинуваченого, а також шляхом проведення очних ставок і судових експертиз. При доказуванні групи обставин, які пов'язані з умовами життя і

формування обвинуваченого, поряд з одержанням офіційних письмових характеристик за місцем роботи і проживання, перспективним є метод біографічного вивчення його особистості. виправдовують себе також методи узагальнення незалежних характеристик та іншої інформації приватного характеру, які одержані з декількох об'єктивних джерел, що відносяться до різних періодів життя правопорушника.

4. У стадії порушення кримінальної справи допускається багато помилок, пов'язаних із неякісним проведенням перевірок заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини в сфері господарської діяльності. Це нерідко призводить до тяганини розслідування з усіма її негативними наслідками.

Дослідженням встановлено, що у справах про вказані злочини перевірка у 100 % випадків проводилась оперативними підрозділами ДСБЕЗ (79 %), УБОЗ (19 %) МВС України або СБУ (2 %). Найбільш розповсюдженими способами перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини в сфері господарської діяльності є одержання пояснень, витребування або вилучення документів, опечатування приміщень, призначення ревізій, використання консультативної допомоги фахівців. У багатьох справах для збирання достатніх даних, які вказують на ознаки злочину, є потреба у проведенні складних і досить тривалих за часом ревізій і оперативно-розшукових заходів. Як зазначили 75 % опитаних слідчих, первинні матеріали про злочини в сфері господарської діяльності, що надходять від оперативних підрозділів, є неповними. При цьому, насамперед відзначається відсутність матеріалів ревізії (43 % респондентів). Підтверджується недостатність у складних випадках передбаченого законом 10-денного строку такої перевірки, у 43 % вивчених кримінальних справ цей термін був перевищений. Для цього пропонується внести зміни до ст.97 КПК України, ч.4 якої викласти у такій редакції: «Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється органом дізнання, слідчим або прокурором в строк не більше десяти днів, а про тяжкий чи особливо тяжкий злочин в сфері господарської діяльності в строк не більше тридцяти днів шляхом прийняття пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів».

5. З метою зменшення випадків необгрунтованого повернення матеріалів дослідної перевірки про злочини в сфері господарської діяльності на доопрацювання і забезпечення належного оперативного супроводження кримінальних справ необхідно прийняти норму, яка б закріпила у кримінально-процесуальному законодавстві порядок передачі первинного матеріалу про тяжкі та особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності для вирішення питання про порушення кримінальної справи до органів досудового слідства з урахуванням положень ст.112 КПК України та ст.12 КК України. Вказане підтримують 45 % опитаних слідчих і 93 % співробітників оперативних підрозділів. При цьому, доцільно застосувати за аналогією положення такої стадії кримінального процесу як попередній розгляд справи суддею і дати їй назву: «Процесуальний порядок попереднього вивчення

матеріалів дослідчої перевірки».

Так, при надходженні матеріалів дослідчої перевірки до органу досудового слідства, розгляд даних матеріалів доцільно здійснювати за участю керівника оперативного підрозділу, оперативного працівника, який здійснював цю перевірку, керівника органу досудового слідства та слідчого, якому планується доручити провадження у справі.

При розгляді матеріалів керівник оперативного підрозділу спільно з підлеглим доповідають суть матеріалів проведеної перевірки, після чого керівник органу досудового слідства разом зі слідчим з'ясовує наявність достатніх підстав для порушення кримінальної справи та успішного провадження досудового слідства. При наявності достатніх підстав матеріали перевірки передаються слідчому для порушення кримінальної справи і провадження досудового слідства, при цьому оперативному працівникові вказується на те, які необхідно буде провести заходи для належного оперативного супроводження розслідування. Якщо під час вивчення матеріалів не буде встановлено ознак злочину, орган досудового слідства приймає вказані матеріали, за якими виносить вмотивовану постанову про відмову у порушенні кримінальної справи. Якщо під час вивчення матеріалів буде встановлено окремі ознаки злочину, але порушення кримінальної справи є передчасним через неповноту проведеної перевірки, то матеріал повертається з відповідними вказівками для доопрацювання до оперативного підрозділу.

При цьому ми вважаємо, що під час вказаного вивчення матеріалів перевірки необхідне ведення протоколу, в якому зазначаються висловлювання працівників оперативного підрозділу та органу досудового слідства з приводу зібраного матеріалу, фіксується одне з трьох вищезазначених рішень, перелік заходів, які повинен буде здійснити співробітник оперативного підрозділу при оперативному супроводженні кримінальної справи у випадку її порушення, а також конкретні вказівки з приводу доопрацювання матеріалу.

На підставі вищезазначеного пропонуємо внести зміни до КПК України:

Стаття 97-1. Порядок попереднього розгляду матеріалів дослідчої перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності

Попередній розгляд матеріалів дослідчої перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності здійснюється колегіально за участю керівника оперативного підрозділу, підлеглого оперативного працівника, що здійснював дослідчу перевірку, керівника органу досудового слідства та слідчого, якому планується доручити провадження досудового слідства.

Попередній розгляд справи починається з доповіді керівника оперативного підрозділу та його підлеглого суті матеріалів проведеної перевірки, після чого керівник органу досудового слідства спільно зі слідчим з'ясовує наявність достатніх підстав для порушення кримінальної справи та успішного провадження досудового слідства.

При попередньому розгляді матеріалів дослідчої перевірки ведеться протокол.

Стаття 97-2. Рішення за результатами попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності

За результатами попереднього розгляду матеріалів дослідної перевірки про тяжкі і особливо тяжкі злочини в сфері господарської діяльності колегіально приймається одне з таких рішень:

- 1) про передачу матеріалів слідчому для порушення кримінальної справи і провадження досудового слідства;
- 2) про передачу матеріалів слідчому для винесення постанови про відмову у порушенні кримінальної справи;
- 3) про повернення матеріалів оперативному підрозділу для доопрацювання.

6. Побудова та перевірка версій у справах про злочини в сфері господарської діяльності проводяться слідчим на підставі фактичних даних, встановлених розслідуванням, із використанням моделювання та експериментів. У той же час є принципова відмінність між підставами для побудови версій і підставами їх перевірки. Так, для побудови версії слідчий має право використовувати будь-які дані у тому числі і відомості, одержані оперативним шляхом. Це можливо через ймовірний, орієнтуючий характер версій. У свою чергу перевірка версій повинна забезпечити встановлення істини у кримінальній справі. Тому вона проводиться тільки на підставі доказів, одержаних в передбаченому законом порядку. До джерел такої інформації при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності відносяться нормативні, управлінські та установчі документи організацій, відповідність їх змісту вимогам чинного законодавства та фактичному стану справ.

7. Планування розслідування злочинів в сфері господарської діяльності як складний розумовий процес з вирішення слідчих завдань вимагає визначеної письмової форми. Письмовий план є не тільки організуючим початком процесу розслідування, але і засобом, що сирияє логічному розвитку такого планування на всіх етапах провадження в справі, оптимальному сполученню узагальненого досвіду і фактичних даних розслідуваної події.

У відповідності зі специфікою розслідування злочинів в сфері господарської діяльності план розслідування у таких справах має деякі особливості: його основу складають окремі епізоди злочину, у межах яких розробляються обставини, спрямовані на з'ясування застосованих злочинцем способів злочину, зв'язків співучасників, розміру матеріальної шкоди і т.ін. В ході проведення анкетування 85 % опитаних слідчих вказали, що завжди здійснюють планування розслідування зазначених злочинів у письмовій формі. 90 % опитаних слідчих і 90 % співробітників оперативних підрозділів вважають необхідним складання спільного узгодженого, плану керівником групи та окремих індивідуальних планів учасників; 10 % слідчих і 5 % співробітників оперативних підрозділів визнали доцільним складання тільки спільного узгодженого плану.

При розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності ефективними є колективні методи розслідування, зокрема, його проведення слідчо-оперативною групою. Це вимагає складання загального плану роботи слідчо-оперативної групи та індивідуальних планів її учасників, їх узгодження та постійний взаємний обмін інформацією. Також до числа особливостей планування розслідування слід віднести необхідність складання планів на підставі висунутих версій за окремими злочинними епізодами, способами вчинення злочину.

8. Завдання щодо забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинами в сфері господарської діяльності для свого вирішення потребує проведення комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів з метою встановлення характеру і розміру шкоди, завданої злочинцем (з цієї метою у проаналізованих справах про злочини в сфері господарської діяльності у 38 % випадків призначались судово-економічні експертизи); встановлення майна, яким володіють винні особи, та його місцезнаходження; встановлення правового статусу цього майна; його вилучення і збереження для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації.

Вирішення першого завдання має певні труднощі, які пов'язані з необхідністю проведення відповідних розрахунків, що проводиться за допомогою ревізії або судово-економічної експертизи.

Встановлення майна, яким володіють винні особи, та його місцезнаходження повинно починатися вже на стадії дослідної перевірки первинних матеріалів про злочин шляхом проведення відповідних оперативно-розшукових заходів. Після порушення кримінальної справи для вилучення майна, накладення арешту можуть проводитися додаткові дії, спрямовані на розшук такого майна.

Завдання щодо визначення правового статусу майна виникає у випадках, коли забезпечення відшкодування збитків здійснюється як за рахунок майна обвинувачених, так і за рахунок юридичних осіб - суб'єктів господарської діяльності. Вирішення цих питань потребує врахування організаційно-правових форм підприємств та аналізу складу їх майна.

В той же час, накласти арешт на майно і фінансові ресурси юридичних осіб, одержаних в результаті вчинення злочину фізичною особою - керівником чи іншою посадовою особою суб'єкта господарської діяльності, не завжди можливо. Це пов'язано з тим, що юридична особа суб'єктом кримінально-правового регулювання за чинним законодавством України виступати не може. Недостатня урегульованість цих питань в кримінально-процесуальному та цивільному галузях права породжує порушення закону та інші помилки під час розслідування.

9. При розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності суттєве значення має використання спеціальних знань. Форми їх використання (процесуальні та непроцесуальні) мають певні особливості, які визначаються колом питань і, відповідно, фахом спеціалістів, що залучаються для їх вирішення. Найчастіше на практиці виникає потреба у залученні спеціальних

знань у галузях бухгалтерського обліку, фінансів і кредиту, економіки підприємства, комп'ютерних технологій, почеркознавства та технічного дослідження документів.

При цьому непроцесуальними формами використання спеціальних знань є: залучення спеціаліста до участі в оперативно-розшукових заходах; відомчі ревізії і внутрішні розслідування; ревізії і перевірки, що проводяться за вимогою правоохоронних органів; перевірочні дослідження матеріальних об'єктів в стадії порушення кримінальної справи; попереднє дослідження матеріальних слідів злочину; дослідження, що проводяться при перевірці за обліками кримінальної реєстрації; консультативна допомога обізнаних осіб.

До процесуальних форм використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності слід відносити: а) залучення спеціаліста до участі в проведенні слідчих дій (ст. 128-1 КПК України). Найчастіше для цього залучаються спеціалісти-криміналісти, бухгалтери, спеціалісти з комп'ютерної техніки; б) призначення судових експертиз (найчастіше - криміналістичної експертизи документів, комп'ютерно-технічної експертизи, судово-бухгалтерської та фінансово- економічної експертиз). Особливості підготовки і призначення вказаних експертиз обумовлюється специфікою об'єкту дослідження, якими виступають переважно документи різноманітних видів, та колом питань, що входять у предмет доказування; в) допит експерта (ст.201 КПК України); г) допит обізнаної особи як свідка.

Різниця між результатами процесуального і непроцесуального використання спеціальних знань обумовлена тим правилом, що факти, встановлені при непроцесуальних діях повинні бути перевірені процесуальним шляхом. Процесуальні форми використання спеціальних знань застосовуються як для самостійного вирішення певних завдань розслідування, так і для перевірки фактів, встановлених непроцесуальним шляхом.

10. На сьогоднішній день у практичній діяльності при провадженні досудового слідства про злочини в сфері господарської діяльності з відомих науці науково-технічних засобів досить широко використовуються тільки засоби фотографіки та відеозапису для фіксації ходу і результатів слідчих дій (відповідно у 90 % та 21 % вивчених справ). В той же час можуть бути рекомендовані для використання й інші науково-технічні засоби з урахуванням виду та специфіки розслідуваного злочину. Зокрема, корисними для виявлення матеріальних слідів злочину можуть бути засоби роботи з мікрооб'єктами, технічного дослідження документів, комп'ютерна техніка, щодо використання яких нами розроблені відповідні рекомендації.

При вчиненні злочинів в сфері господарської діяльності досить широко застосовується комп'ютерна техніка. Зазначається про необхідність визначення такого поняття як «електронний документ», окреслення меж цього поняття та визначення його юридичного статусу, тому що електронний документ відрізняється від звичного для нас, паперового. Підкреслюються деякі особливості електронного документу: відсутність жорсткої прив'язки до носія,

тобто той самий документ може існувати на окремих носіях, залишаючись при цьому автентичним, до електронного документу неможливо застосувати такі терміни, як «оригінал» та «копія», бо можуть існувати лише ідентичні за своїм змістом копії одного електронного документа на різних носіях, єдиною відмінністю може бути лише дата їх створення.

На теперішній час не вирішено питання про те, до якого виду доказів віднести електронний документ, в одних випадках він може виступати як письмовий, а в інших - як речовий доказ. Певні складнощі викликає збирання таких доказів. Дані, що передаються по мережі, можливо поділити на дві групи виходячи з їх змісту:

1. Передача технічних даних, тобто таких даних, що не містять особистої інформації ні про суб'єкт, ні про його діяльність.

2. Передача інформації, що містить докладні дані про особу або описує її, дає про неї певне уявлення. У такому випадку об'єктом збирання доказів стане зв'язок між цією особою та докладною інформацією.

В останньому випадку пропонується застосовувати правила та техніку збирання доказів за допомогою прослуховування та запису телефонних розмов - тобто на підставі рішення суду (згідно ст.187 КПК України).

На підставі зазначеного пропонується ч.2 ст.187 КПК України викласти у такій редакції: «До кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, відносяться листи всіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми тощо, а також повідомлення електрозв'язку, що передаються за допомогою комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Клепа Є. М. Криміналістична характеристика злочинів в сфері господарської діяльності / Є. М. Клепа // Підприємство, господарство і право. — 2005. — № 7. — С. 139—141.
2. Клепа Є.М. Особливості процесу доказування під час розслідування злочинів в сфері господарської діяльності / Є. М. Клепа // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених. — 2005. — № 42. — С. 8—11.
3. Клепа Є. М. Слідчі версії та планування при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності / Є. М. Клепа // Підприємство, господарство і право. — 2005. — № 9. — С. 154—158.
4. Клепа Є. М. Поняття та сутність тактики досудового слідства / Є. М. Клепа // Підприємство, господарство і право. — 2006. — № 3. — С. 126—130.
5. Клепа Є. М. Кримінально-процесуальні проблеми проведення слідчих дій при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Еволюція кримінального судочинства на пострадянському просторі»], (Київ, 22—23 червня 2006 р.) Кн. 2. / Ун-т економіки і права «Крок». Акад. адвокатури України. Київський нац. ун-т

внутр. справ. — Київ, 2006. — С. 153—157.

6. Клепа Є. М. Застосування науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції [«Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання в системі МВС України»], (Сімферополь, 17 травня 2008 р.) / МВС України КЮЮДУВС. — Сімферополь, 2008. — С. 97— 102.

7. Клепа Є. М. Використання фото- відео- та комп'ютерної техніки при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності : матеріали науково-практичної конференції [«Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства і дізнання системи МВС України»], (Сімферополь, 24 квітня 2009 р.) / МВС України КЮЮ ОДУВС. - Сімферополь, 2009,—С. 149—153.

АНОТАЦІЯ

Клепа Є.М. Особливості провадження досудового слідства при розслідуванні злочинів в сфері господарської діяльності. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. - Київський національний університет внутрішніх справ. - Київ, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей, що впливають на специфіку розслідування кримінальних справ, порушених за ознаками злочинів, передбачених сьомим розділом особливої частини КК України (злочини в сфері господарської діяльності). Головна мета роботи полягає у розробці на основі аналізу теоретичних положень і вивчення правозастосовної практики науково-обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності, що здійснюється при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності, та впровадження отриманих результатів у практичну діяльність.

Ключові слова: злочин в сфері господарської діяльності, криміналістична характеристика злочину, взаємодія слідчого з оперативним підрозділом, слідчі версії, планування розслідування, спеціальні знання, науково-технічні засоби.

АННОТАЦИЯ

Клепа Е.Н. Особенности производства досудебного следствия при расследовании преступлений в сфере хозяйственной деятельности. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. - Киевский национальный университет внутренних дел. - Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию особенностей, которые оказывают влияние на специфику расследования уголовных дел, возбужденных по признакам преступлений, предусмотренных седьмым разделом особенной части УК Украины (преступления в сфере хозяйственной деятельности).

В диссертации проведён анализ общетеоретических проблем расследования преступлений в сфере хозяйственной деятельности. Обоснована целесообразность использования данных криминалистической характеристики при расследовании преступлений в сфере хозяйственной деятельности. Рассматриваются особенности расследования преступлений указанной категории с учётом того, что основным источником доказательной информации при их совершении выступают документы.

Главная цель работы заключается в разработке на основе анализа теоретических положений и изучения правоприменительной практики научно-обоснованных рекомендаций, которые направлены на совершенствование уголовно-процессуальной деятельности, осуществляемой при расследовании преступлений в сфере хозяйственной деятельности, и внедрение полученных результатов в практическую деятельность.

В большинстве случаев по делам об указанных преступлениях проверка проводилась оперативными подразделениями. Это обусловлено прежде всего тем обстоятельством, что действующее законодательство предоставляет указанным подразделениям большие возможности в проведении проверочных мероприятий, однако предусмотренных уголовно-процессуальным законом средств проверки сведений о преступлениях в сфере хозяйственной деятельности (также как и о служебных и некоторых других видах преступлений) недостаточно для обоснованного возбуждения уголовного дела.

Наиболее распространенными способами проверки заявлений, сообщений и другой информации о преступлениях в сфере хозяйственной деятельности является получение объяснений, истребование или изъятие документов, опечатывание помещений, назначение ревизий, использование консультативной помощи специалистов. Во многих делах для сбора достаточных данных, указывающих на признаки преступления, есть необходимость в проведении сложных и довольно длительных по времени ревизий и оперативно-розыскных мероприятий.

Подтверждается недостаточность в сложных случаях предусмотренного законом 10-дневного срока проверки. Представляется, что увеличение срока проверки заявлений и сообщений о тяжких и особо тяжких преступлениях в сфере хозяйственной деятельности приведет к улучшению качества доследственных проверок и, соответственно, будет способствовать более обоснованному принятию решений в стадии возбуждения уголовного дела.

Эмпирическую базу исследования составляют обобщённые результаты изучения 215 уголовных дел, возбужденных по ст.ст. 199-235 УК Украины, рассмотренных судами Автономной Республики Крым, Житомирской, Ивано-Франковской, Кировоградской, Полтавской, Харьковской областей;

обобщённые данные анкетирования 130 оперативных сотрудников и 200 следователей ОВД и прокуратуры Автономной Республики Крым, Житомирской, Ивано-Франковской, Кировоградской, Полтавской, Харьковской областей; статистические отчёты ГСУ и ДГСБЭП МВД Украины.

Исследование определяется четко выраженной прикладной направленностью и находит практическое внедрение в разработанных на его основе методических рекомендациях для сотрудников правоохранительных органов.

Автор предлагает для предупреждения необоснованного возвращения материалов доследственной проверки о совершении хозяйственного преступления, а также для обеспечения качественного оперативного сопровождения уголовных дел, возбужденных по признакам хозяйственных преступлений, ввести в УПК Украины соответствующую норму, которая бы называлась: «Процессуальный порядок предварительного изучения материалов доследственной проверки».

Ключевые слова: преступление в сфере хозяйственной деятельности, криминалистическая характеристика преступления, взаимодействие следователя с оперативным подразделением, следственные версии, планирование расследования, специальные знания, научно-технические средства.

SUMMARY

Klepa E.M. Features of realization of pre-trial investigation are at investigation of crimes in the sphere of economic activity. - Manuscript.

Thesis for the PhD (Law) scientific degree on specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative-Search Activity. - Kyiv National University of Internal Affairs. - Kyiv, 2010.

Dissertation is devoted research of features, having influence on the specific of investigation of criminal cases, excited on the signs of crimes, foreseen the seventh section of the special part the Criminal code of Ukraine (crimes in the field of economic activity).

Keywords: crime in the field of economic activity, criminalistics description of crime, co-operating of investigator with operative subdivision, consequence versions, planning of investigation, special knowledges, scientific and technical facilities.